

EKONOMİ POLİTİK

Bretton Woods-2 Mümkün mü?

Erinç Yeldan, 5 Kasım 2008

Uluslararası finansal sistem çökmüş durumda. Önceleri sadece Amerikan konut ve “vasıfsız kredi” (*subprime credit*) piyasalarına özgü bir finansal çalkantıdan ibaret olacağı savlanan kriz, etki alanını giderek genişletmiş ve tüm küresel reel ekonomileri tehdit eden bir “küresel durgunluğa” dönüşmüştür.

Küresel krizden çıkartılacak en önemli ders kuşkusuz ki şudur: *piyasaların kendi kendini, derecelendirme kuruluşları ya da üst kurullar aracılığıyla denetleyebileceği savı boşa çıkmıştır*. Finansal ekonominin gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde topyekün bir kurallar bütünü içinde gözetim altında tutulmasının ve *sistemik olarak denetim altına alınmasının başka seçeneği olmadığı* anlaşılmıştır.

Bu gerçeklerin tespiti, uluslararası yazında finansal sistemi düzenleyici kuralları gözeten yeni önerileri de gündeme getirmektedir. Bunların arasında en ilgi çekenini geçtiğimiz hafta içerisinde **Jeffrey Sachs** tarafından öne atılmıştı. Jeffrey Sachs, *Guardian* gazetesinde yer alan bir analizinde finansal işlemlerden çok düşük oranlı bir “işlem vergisinin” alınmasını ve bu şekilde toplanan kaynakların küresel finans piyasalarının denetlenmesi ve gereğinde yönlendirilmesi için kullanılmasını önermekteydi. Uluslararası finans yazınında *Tobin vergisi* diye de anılan bu düşük (söz gelimi binde 2) oranlı işlem vergisinin, bir yandan finansal sistemin hızını yavaşlatacağı (medyatik deyim ile “tekerleklerle kum atacağı”), bir yandan da denetleme görevinde kullanılabilir fonlar için kaynak oluşturacağı beklenmektedir.

Jeffrey Sachs bu tür düşük oranlı finansal işlem vergisini, gereğinde küresel ısınma ve çevre kirliliğine yol açan kirli sanayilerin *karbon vergisi* ile kısıtlanmasını sağlayan ek vergilerle de tamamlıyor, böylelikle hem finansal krizlere, hem de çevre kirliliğine karşı iki cephede birden savaş verilmesini savunuyordu. Sachs’a göre böylesi geniş kapsamlı ve topyekün bir savaş, küresel ekonomiyi hem finansal, hem de çevresel felaketlere karşı koruyabilecek kurumların oluşturulmasına olanak sağlayacaktı. Sachs önerilerini, *Bretton Woods* sisteminin düzenleyici üst yapısına öykünerek, *Bretton Woods – 2* diye de adlandırmaktaydı.

Küresel çaplı “genişleme ve kriz” süreci kuşkusuz insanlık tarihinde ilk defa yaşanmıyor. Kapitalizmin yaklaşık 600 yıllık tarihi boyunca bir çok kez küresel boyutta genişleme ve kriz olgularına tanıklık edildi. Ancak, kapitalizmin küresel genişleme-kriz süreçleri hiçbir zaman basit ve tekdüze bir dalgalanmadan ibaret olmamıştır. Nitekim, mevcut kriz dalgasını bundan önceki tüm kriz süreçlerinden ayıran çok önemli bir olguya işaret etmemiz gerekmektedir: *mevcut küresel kriz, insanlık tarihinde paranın hiç bir altın ya da değerli madenin standardına bağlı olmadığı hayali değerlerin hüküm sürdüğü bir finansallaşma sürecine denk gelmiştir*.

Günümüz finansal küreselleşmesini, kapitalizmin tüm önceki küresel çaplı genişleme – kriz evrelerinden ayırd eden en önemli özellik, günümüzde paranın değerini belirleyecek bir

standardın olmayışıdır. Özetle, günümüz kriz döneminde paranın değerini belirleyecek bir “çapa” bulunamamaktadır.

Paranın ve dolayısıyla finansal varlık değerlerinin saptanamaması, “belirsizliğin” bir türlü giderilememesine ve küresel piyasalarda “güvenin” bir türlü kurulamamasına neden olmaktadır. Halbu ki Amerika’nın New Hampshire eyaletinin Bretton Woods şehrinde 1944 yılında kurgulanmış olan uluslararası finansal sistemin, parasal ekonomiye ilişkin temel bir çapası bulunmaktaydı: dolar altın standardında, diğer ulusal dövizler ise Amerikan dolarına sabit kurlar aracılığıyla bağlı durumdaydı. Dolayısıyla Bretton Woods sisteminde paranın değerini belirleyen çapa, sabit kur sistemi tarafından verilmiş idi. Böylelikle, döviz spekülasyonu ve dolayısıyla risk ve belirsizlik unsurları da Bretton Woods sistemi tarafından ayıklanmış olmaktadır.

Şu halde sorulması gereken soru şudur: kapitalizmin yeni finansal küreselleşmesinde sermaye kendisini yeniden sabit kurlar ya da benzeri araçlarla kısıtlamak suretiyle belirsizliğin azaltılmasına ve piyasalarda güvenin yeniden oluşturulmasına rıza gösterecek midir?

Finansal riskin getirdiği spekülasyonun ve “yükselen piyasa ekonomileri” (*emerging markets*) diye anılan pazarlardaki yüksek getirilerin cazibesine kapılan küresel sermayenin bu türden bir yeniden-kurallaştırma ve denetleme yetkisini kimseye tanımaya niyeti olmadığı ortadadır. Sermaye, paranın değerinin çapalanması sorununu şimdilik “enflasyon hedeflemesi” diye de anılan bir sistem dahilinde, ücretlerin gelecekte tahmin edilen enflasyona bağlanarak sabitlenmesi yoluyla aşmaya çalışmaktadır. Ancak, ekonomik yaşamda devletin kamu denetiminin tekrardan oluşturulmasına olanak tanımayan ve piyasaların “iktisadi mantığını” *sosyal hedefler* karşısında feda etmeye yanaşmayan bir düzenlemenin, kapitalizmin anarşik yapısının küresel çaplı krizlere dönüşmesine engel olamayacağı da açıkça görülüyor.

İnsan **Rosa Lüksemburg**’un o ünlü sözünü anımsamadan edemiyor: “*bundan böyle ya sosyalizm, ya barbarlık*”!